

R E C E N Z I J A

Individas istorinėje bendrijoje

Tomas Kačerauskas. *Individas istorinėje bendrijoje: kultūrinės regionalistikos apmatai*. Vilnius: Technika. 2011.

Šioje monografijoje filosofiskai apmąstomas individo vaidmuo ir vieta istorinėje bendrijoje kultūrinės regionalistikos kontekste. Stiprioji tyrimo pusė yra ta, kad jis paremtas ne gryna metafizine analize, ignoruojančia žmogaus būties erdvės ir laiko matmenis, ir ne erdvės bei laiko konstrukcija be dvasinių epochos kolizijų, o egzistencine prieiga, kuri plėtojama konkrečiais kultūros pavidalais. Kaip pabrėžia autorius, „kultūros regionų tyrimas apeliuoja ne tik ir ne tiek į tam tikrą geografinį istorinį regioną, kaip antai Lietuvos Didžioji Kunigaikštija (LDK), kiek į egzistencijos regionus, individui įgyvendinant savo utopiją, puoselėjamą istorinėje bendrijoje“ (p. 7). Egzistencinės fenomenologijos metodas leidžia autoriui laisvai judėti laike ir erdvėje, teikia galimybę analizuoti tapatumą tiek horizontaliai, tiek vertikalčiai. Tyrimo naujumą autorius apibrėžia kaip būdą, leidžiantį vienoje knygoje suderinti, atrodo, mažai tarpusavyje susiejamus fenomenus apeliuojant į jų egzistencinę plotmę. T. Kačerauskas filosofškai pažvelgė į tarpdalykinę problematiką ir sujungė ją viena tyrimo prieiga. Pasak autoriaus, kultūrinė regionalistika yra būtent ta tyrimų sfera, kuri leidžia nagrinėti įvairias žmogaus būties plotmes, liudijančias jos daugialypumą. Analizuodamas fenomeną autorius mato besiliejančią per kraštus egzistencinį turinį, kuris griauja jo sandų ribas ir tradicinį požiūrį į jo tyrimo metodus.

Paprastai tyrimo privalumu laikomas tarpdalykiškumas, tačiau šiuo atveju monografija yra filosofinio pobūdžio – joje mažai naudojamos kitų disciplinų priegomis. Nepaisant to, čia matau ne trūkumą, bet privalumą. Žmogaus veiklos daugiabriauniškumas yra raktas aiškinant knygos temų ir problemų įvairovę. Autorius į vieną monografiją įtraukia ne apibrėžtis, bet tyrimo objektus, tokius kaip utopija, laisvė, pilietinis nepaklusnumas, lytiškumas, medijos, vaizdiškumas, mirtis, menas ir grožis, šeima, ugdymas, riba, teritorija. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad ne visada atskleidžiama jų reikšmės hierarchija pagrindinės temos „individas istorinėje bendrijoje“ atžvilgiu. Tai lemia tam tikrą skirtingų tyrimo objektų filosofinės analizės netolygumą. Šis disbalansas aiškinamas tiek vienu ar kitų problemų reikšmingumu tiriamam objektui, tiek paties autoriaus mokslinių interesų ribomis. Galbūt vertėjo daugiau dėmesio skirti tokių apibrėžčių, kaip geopolitika, teritorija ir siena, teorinei analizei. Šią pastabą galima taikyti visam tekstui, kuriame neproporcingai analizuojami įvairūs fenomenai. Ir nors tai aiškintina autoriaus moksliniais interesais ir įdirbiu, tačiau suponuoja tam tikrą teksto nedarną. Antai vartodamas tokias apibrėžtis, kaip teritorija, riba, žemėlapis ir kartografija, autorius galėjo tekstą papildyti socialinės ir kritinės geografijos, kultūrinės regionalistikos idėjomis. Kitas pavyzdys – išteritorinimo tema, kuri implicitiška tekstui, bet neaiškinama nei politologiškai, nei kultūrologiškai. Šis šiandien ypač aktualus terminas, autorius įtrauktas į visiškai naują kontekstą, reikalingas teorinio ir istorinio ekskurso (čia apeliuočiau į G. Deleuze'ą ir F. Guattari, pagaliau į Z. Baumaną, kuris išteritorinimo būklę pavadino „simboline erdvės eros pabaiga“).

Autorius nuolat taiko analogijos ir metaforos priemonės, kurios jam leidžia gretinti tokius, atrodo, nepalyginamus istorinius-politinius darinius kaip LDK ir Vidurio Europa. LDK kaip realus fenomenas ir istorinis faktas – praeities dalykas, tuo tarpu Vidurio Europa – dinamiškas konceptualus darinys, kurio raktas yra paribių tapatumo samprata. Šio tapatumo šaltinis buvo geopolitinės kolizijos, lydėjusios visą Vidurio Europos naujausią istoriją, kai silpstant valstybingumui prarasti svarbūs tapatumo sandai. Čia analogija ir metafora teikia siužetą ir net intrigą moksliniam tekstui.

Pilietinio nepaklusnumo tema ypač aktuali tiriamam regionui. Norėtusi ją matyti organiškiau įtrauktą į monografijos struktūrą ir logiką. Įdomi išvada apie pilietinį nepaklusnumą kaip visuomeninio tapatumo katalizatorių Rytų ir Vidurio Europoje šiame tyrime galėjo būti išplėta kaip savarankiška tema, kuri yra gana produktyvi.

Nevisiškai sutinku su išvada, kad „trečioji civilizacinė banga sietina su Vakarų kultūros plėtote. Lietuva visada išliks civilizaciniu pakraščiu, neturinčiu savarankiškos vertės“ (p. 128). Manau, kad šiuolaikinė modernios ir postmodernios epochos kultūra – vardų, individų, bet ne tautinių kultūrų iš principo. Pavyzdžiui, šiandien kine, kaip labiausiai matomoje ir masiškiausioje meno rūšyje, I. Bergmanas, A. Tarkovskis, L. von Trieras, P. Almodovas įvykdė revoliuciją: suvokdami tautines kultūras atvėrė jų globalias problemas, dažnai apeidami nacionalines. Tokio rango naujo vardo atsiradimas mūsų akyse gali tapti ir tampa civilizacinio pakraščio mito pabaiga bet kuriuo metu.

Monografijos struktūra turi savo logiką. Knygą sudaro trys skirsniai: I. Individas istoriniuose regionuose; II. Kultūriniai civilizacijų regionai; III. Istorinio sambūvio lytys. Tai pateisinama iš loginės perspektyvos, tačiau, manyčiau, kiek perkrauta analizės objektais. Skyrus „Grožis istorinėje visuomenėje“, mano nuomone, kiek iškrenta iš bendro konteksto. Prie techninio pobūdžio kritinių pastabų priskirčiau tai, kad visur pirmąkart minint personaliją reikalinga ne tik pavardė, bet ir visas vardas.

Ši knyga apibendrina autoriaus kelių pastarųjų metų darbą. Įdirbį autorius įgijo dalyvaujdamas tarptautiniuose projektuose, kurdamas žurnalą *Limes: cultural regionalistics* ir organizuodamas kelias tarptautines mokslines konferencijas. Verta pažymėti, kad T. Kačerausko monografija *Individas istorinėje bendrijoje: kultūrinės regionalistikos apmatai* – savarankiškas tyrimas, kupinas įdomių įžvalgų, naujų, dažnai netikėtų išvadų. Ji skirta neortodoksiniams, atviriems dialogui skaitytojui, kurie sudaro mūsų mokslo bendriją.

BASIA NIKIFOROVA
Lietuvos kultūros tyrimų institutas